

70 YILDIR YOK SAYILAN İNSANLAR: LÜBNAN'DAKİ FİLİSTİNLİ MÜLTECİLER

Kadriye Sınmaz

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Sınmaz, Kadriye. “70 Yıldır Yok Sayılan İnsanlar: Lübnan'daki Filistinli Mülteciler”, İNSAMER, 05.12.2019.

 Analiz

1948 yılında işgal devleti İsrail'in resmî olarak kuruluşunu ilan etmesinin ardından İsrail ve Arap ülkeleri arasında gerçekleşen savaş, 71 yıldır Ortadoğu'da yaşanan birçok krizin başlangıç noktası olmuştur. Bu kriz alanlarından belki de en önemlisi, topraklarını terk etmek zorunda kalan Filistinli mültecilerdir. Yoğunluklu olarak Batı Şeria, Gazze, Ürdün, Lübnan ve Suriye'de yaşayan Filistinli mülteciler barınma, sağlık, eğitim, istihdam, altyapı gibi temel insani alanlarda pek çok sorunla mücadele etmektedir. “Büyük Felaket” (*Nakba*) adı verilen ilk göçten bu yana 71 yıl geçmesine rağmen Filistinli mülteciler ne uluslararası hukukta tanımlı¹ “geri dönme” haklarını kullanabilmişler ne de buldukları bölgelerde yaşadıkları sorunlar için kalıcı çözümler üretilebilmiştir.

Filistinli mültecilerin hayat şartları buldukları ülkeye göre değişmektedir. Suriye -savaş öncesi dönem- ve Ürdün, mültecilere yönelik daha geniş sosyal haklar ve nispeten daha insancıl

koşullarda yaşama imkânı sağlamıştır. Fakat Lübnan'daki Filistinli mülteciler ülkede var olan etnik, dinî ve mezhebî gerilimde bir araç hâline dönüştürülmüş, Filistinli siyasi otoritelerin verdiği kararların bedelini ödemek durumunda kalmış, İsrail'in Lübnan'ı baskı altında tutmak için bahanesi olmuş, temel insani haklara hiçbir zaman yeterince sahip olamamış, katliamlara uğramış ve çatışmalar nihayete erdiğinde yaşananlardan en çok etkilenen taraflardan biri olmuştur.

Lübnan'daki Filistinli Mültecilerin Tarihî Süreci

1948 Savaşı'nın ardından Lübnan'a yaklaşık 100.000 Filistinli göç etmiştir.² 1950 yılına gelindiğinde bölge genelinde sayıları 1 milyona yaklaşan Filistinli mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı (UNRWA) kurulmuştur. UNRWA, bu yıllarda Filistinli

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

mültecilerin yiyecek, barınak ve sağlık ihtiyaçları için kişi başı yılda sadece 27 dolarlık bir yardımda bulunmuştur.³ 1967'deki Altı Gün Savaşı sonrasında ise, hem Lübnan'daki Filistinli mültecilerin sayısının artmasıyla UNRWA'nın üzerindeki baskı artmış hem de Lübnan Filistin meselesinin askerî ve politik merkezi hâline gelmiştir. Savaşın ardından Suriye'nin aracılığıyla Filistinli silahlı milislerin bir kısmı Lübnan'a girmiştir. 1969 yılına kadar İsrail ve Lübnan'ın güney bölgesinde yer alan bu Filistinli gruplar arasında karşılıklı saldırılar yaşanmıştır. 1969 yılında Lübnan ile Filistin direnişinin lideri konumundaki Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) arasında imzalanan Kahire Anlaşması sonucu FKÖ'nün bölgedeki varlığı Lübnan hükümeti tarafından resmen tanınmış ve örgütün ülke içerisinde hareket etme kabiliyeti artmıştır.⁴ 1970 yılında yaşanan "Kara Eylül" hadisesiyle Filistinlilerin Ürdün'den çıkarılması, Lübnan'a olan Filistinli girişini arttırmış ve Lübnan, Filistin direnişinde askerî ve siyasi açıdan merkez konumuna gelmiştir.

İsrail ve Filistinli güçler arasındaki karşılıklı saldırılardan Lübnanlılar da etkilenmiş, Lübnan toprakları İsrail tarafından tehdit edilmiştir. Fakat Lübnan ordusu ve devleti yeterli güce sahip olmadığı için işgal devletine karşı etkili önlemler alamamıştır; üstelik Lübnanlı siyasetçiler arasında da konuyla alakalı görüş ayrılıkları iyiden iyiye açığa çıkmıştır. Maruni/Hristiyan siyasetçiler Sünni Müslüman olan Filistinli mültecilere karşı hem Lübnan toplumundaki mezhep dengesini Sünni Müslümanlar lehine değiştirecekleri endişesiyle hem de ülkeyi dış tehditlere açık hâle getirdikleri gerekçesiyle cephe alırken Sünniler ve Dürziler Filistinli mültecileri destekleyerek Marunilerle karşı karşıya gelmiştir. Bu kutuplaşma 1975-1990 arasında 15 yıl sürecek olan Lübnan iç savaşının temel sebeplerinden birini oluşturmuştur.

İç savaş süresince tarafların çatışmayı sivillerin bulunduğu bölgelerde sürdürmesi ve doğrudan kamplara yönelik gerçekleştirdikleri saldırılar sebebiyle Filistinliler ağır can ve mal kayıpları yaşamıştır. 1982 yılındaki İsrail işgali sürecinde ise yaklaşık 19.000 Filistinli ve Lübnanlı

hayatını kaybetmiş, 30.000 kişi de yaralanmıştır. Bu dönemde ayrıca bazı mülteci kampları da tamamen yıkılmıştır. 16-18 Eylül 1982'de İsrail'in korumasındaki Falanjist milisler, Sabra ve Şatilla kamplarına saldırmıştır. Savaşın en ağır sonuçlarının yaşandığı bu saldırılarda 3.000 Filistinli sivil acımasızca katledilmiştir.⁵ Lübnan iç savaşı bittiğinde hem 10 yılı aşkın süre Lübnan'ın güneyinde İsrail'le sayısız çatışmaya giren FKÖ Tunus'a taşınmış hem de Lübnan'daki Filistinli mültecilerin izolasyon süreci başlamıştır. 1990 yılında da 1969'da imzalanan Kahire Anlaşması iptal edilerek mültecilere tanınan haklar kaldırılmıştır. Bundan sonra Lübnan hükümeti Filistinli mültecilerin varlığını görmezden gelmiş ve kamplar, idari yönetimin FKÖ'nün elinde olduğu düzensiz, farklı siyasî ve silahlı grupların varlığına ve çatışmasına açık gettolar hâline dönüşmüştür.

Lübnan Hükümetinin Mültecilere Yönelik Politikaları

Lübnan, ne 1951 BM Mülteci Sözleşmesini imzalamış ne de 1967 Protokolündeki mülteci haklarını tanımıştır; ülkedeki Filistinlilerle ilgili yasal süreçler, iç hukuk düzenlemeleriyle sınırlandırılmıştır. Buna göre Filistinli mültecilere "vatandaşlık" hakkı tanınmamakta ve 1962'de alınan bir kararla "kendi ülkelerinden belgesi olmayan ve Lübnan'da yaşayan" özel bir yabancı grup olarak değerlendirilmektedirler.⁶ Lübnan'daki Filistinliler iş, sağlık, eğitim gibi alanlarda birçok haktan mahrum edilmekte ve oy kullanma hakları da bulunmamaktadır.

Filistinli mültecilerin Lübnan'da iş sahibi olmaları Lübnan Anayasası'ndaki 25. Madde ile izne tabi tutulmuştur. Ayrıca 621/1 sayılı Kararname ile 1995 yılından itibaren öğretmenlik, mühendislik, yönetim ve bankacılık, ticaret, eczacılık, kuyumculuk gibi birçok iş kolunda çalışmak sadece Lübnanlılara has kılınmış ve Filistinlilerin 70 iş kolunda çalışması yasaklanmıştır.⁷ Daha sonra bu sayı uluslararası kuruluşların baskısıyla 39'a düşürülmüştür. Filistinliler, nasıl bir eğitim geçmişine sahip oldukları fark etmeksizin, düşük gelirlili ve çoğunlukla gayriresmî işlerde

çalışmaktadır. Özellikle 2011 sonrasında 1 milyondan fazla Suriyeli mültecinin bölgeye gelmesiyle Filistinlilerin yaşam koşulları daha da ağırlaşmıştır. Filistinli mülteciler arasında işsizlik oranı %56'ya çıkarken yoksulluk oranı %65'i bulmuştur.⁸

Filistinli mülteciler ayrıca kamunun sağlık hizmetlerinden faydalanamadıkları için uluslararası sivil toplum örgütlerinin yardımlarına muhtaç durumdadır. Fakat aşırı kalabalık alanlar, hijyenik koşulların tesis edilememesi, altyapı yetersizliği, gıda ve temiz içme suyuna erişimin olmaması gibi sebeplerle Filistinliler arasında ciddi sağlık problemleri yaşanmaktadır.⁹

Lübnan'daki Filistinli çocuklar devlet okullarına kabul edilmedikleri için eğitimlerine sadece UNRWA'ya bağlı okullarda devam etmektedirler. Sınıf başına 50'den fazla öğrencinin düştüğü bu okullarda¹⁰ öğretmen eksikliği, eğitim araç gereçlerindeki yetersizlik, eğitim için uygun fiziki bir çevre olmaması bu alandaki en temel zorluklardır. Çocukların, hem eğitim altyapısının yetersizliği hem de ailelerinin maddi yetersizlikleri sebebiyle çalışmak zorunda kalmaları da eğitime devamlılık oranını düşürmektedir. 18-29 yaş aralığındaki Filistinli gençlerin %60'ı temel eğitim sürecini dahi tamamlayamamaktadır.¹¹ Öte yandan Filistinlilerin Lübnan'da istedikleri mesleği yapmalarına izin verilmemesi, çocukların eğitime katılımlarının ve devamlılıklarının düşük olmasının en temel psikolojik sebeplerinden biridir. Örneğin Şatilla Kampı'nda yaşayan 14 yaşındaki Muhammed Daud, okula gitmek yerine çalışmayı tercih ettiğini çünkü okulu bitirse bile Filistinli olması sebebiyle sadece boyacı, fırıncı, çöpçü, elektrikçi ya da tamirci olabileceğini söylüyor[U1].¹²

Lübnan'da yaşayan Filistinli mülteciler, yukarıda bahsi geçen sorunların yanı sıra örgütlenme (dernek kurma, sendikalaşma vb.), serbest dolaşım, mülk edinme gibi temel insani haklarını da ya hiç kullanamamakta ya da ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

Rakamlarla Lübnan'daki Filistinli Mülteciler ve Mülteci Kampları

Lübnan'da UNRWA'ya kayıtlı toplam 475.075 Filistinli mülteci bulunmaktadır. Bunların %45'i aşırı kalabalık, işsizlik ve yoksulluk seviyesinin son derece yüksek olduğu, barınma şartları çok kötü olan 12 kampta yaşamaktadır.¹³

Kamp	Kayıtlı Mülteci Sayısı
Beddawi	21.252
Burj Barajneh	19.539
Burj Şemali	24.929
Dbayeh	4.591
Ein el-Hilweh	59.660
El Buss	12.281
Mar Elias	725
Mieh Mieh	5.747
Nahr el-Bared	27.000 (2007'de %95'i yıkıldı.)
Raşidiye	34.584
Şatilla	10.849
Wavel	9.460

Kaynak: UNRWA

UNRWA'ya kayıtlı olmayan Filistinli mülteciler kimliksiz yaşamaktadır veya Lübnan hükümetine bağlı çalışan Lübnan Mülteci İşleri Bakanlığı'na kayıtlıdır. Kayıtlı olmayan mülteciler, mülteci yardımlarının ana kalemini oluşturan hizmetlerden de yararlanamamaktadırlar; dolayısıyla çok daha zor şartlar altında yaşamaktadırlar.¹⁴ Ayrıca Suriye savaşından kaçarak Lübnan'a gelen yaklaşık 30.000 Filistinli mülteci de UNRWA tarafından kaydedilmiştir. Ancak 2014'te alınan kararlar Lübnan hükümeti Suriye'den gelen Filistinli mültecilerin ülkeye girişine sıkı engeller getirmiştir.¹⁵ Yaşam şartları bağlamında zaten Lübnan'ın en savunmasız grubunu oluşturan Filistinli mülteciler, Suriye savaşının arttırdığı mülteci sayısı ile çok daha zor şartlar altında yaşamaya başlamıştır.

Genellikle kampların dışında yer alan UNRWA'ya bağlı toplam 65 okulda 36.960 Filistinli çocuk eğitim almaktadır. Bunların 5.256'sı Suriye'deki savaşın ardından Lübnan'a gelen Filistinli ailelerin çocuklarıdır. UNRWA ayrıca, biri ülkenin güneyinde biri de kuzeyinde iki ana kampüsü bulunan Siblin Eğitim Merkezi'nde teknik ve mesleki eğitim vermektedir. 2018-2019 döneminde bu merkeze 822 öğrenci kaydolmuştur.¹⁶

Filistinli mülteciler sağlık hizmetini ya yüksek ücretler ödeyerek özel sektörden ya da uluslararası kuruluşlardan alabilmektedir. Her yıl 28 sağlık merkezinde 931.000 genel tedavi uygulanmakta, 23.000'den fazla kişiye diş taraması yapılmaktadır. Bu merkezlerde yılda 1 milyon üzerinde kişiye sağlık hizmeti verilmektedir.¹⁷

Sonuç

70 yılı aşkın bir tarihe sahip olmasına rağmen Filistinli mültecilerle ilgili kalıcı ve kapsamlı yasal bir adım atılmamıştır. Hâlihazırda tanımlı olan geri dönüş haklarını kullanamayan Filistinliler için uluslararası hukukta yeni bir yasal düzenleme de yapılmamaktadır. Dolayısıyla milyonlarca insan, mülteci olarak buldukları ülkenin insafına terk edilmiş durumdadır. Lübnan, mezhebî ve dinî olarak zaten kırılgan olan yapısı için Filistinli mültecileri bir tehdit olarak algılamaktadır. 1970 ve 1980'li yıllarda FKÖ'nün İsrail'le karşılıklı yaşadığı çatışmalar ve ardından İsrail'in Lübnan'ı işgali, bu tehdit algısını arttırarak 1990 sonrasında Lübnan hükümetinin Filistinli mültecileri alenen yok saymasına yol açmıştır. Filistinli mülteciler Lübnan hükümeti tarafından "yabancı" olarak değerlendirilmiş ve kendilerine vatandaşlık hakkı tanınmamıştır. Bu ülkedeki Filistinliler, devletin halka sunduğu hemen hiçbir imkândan yararlanamamaktadır. Bu durum mültecileri UNRWA'nın ve diğer uluslararası ve bölgesel¹⁸ kuruluşların yardımlarına bağımlı kılmış ve onları mevcut kamplara âdeta hapsedmiştir.

Altyapı ve hijyen eksikliği, evlerin barınmaya elverişli olmaması, sağlık ve eğitim alanlarındaki yetersizlikler, Filistinli mültecilerin oldukça zor bir hayat sürmesine sebep olurken Lübnan'ın yasal kısıtlamaları Filistinlilerin geleceğe yönelik hayallerine dahi ket vurmaktadır. Rehabilitasyon imkânlarının da oldukça kısıtlı olduğu kamplarda baskı altında bulunan mültecilerin suça bulaşma oranları gün geçtikçe artmakta ve insanlar militarist grupların etki alanına girmektedirler.¹⁹ FKÖ idaresindeki kampların içine Lübnan devletinin müdahale etmemesi, buralarda birçok farklı silahlı grubun oluşmasına zemin oluşturmaktadır. Kamplarda etkin olan silahlı gruplar arasında zaman zaman çatışmalar da yaşanmaktadır. Öte yandan kamplarda kalan Filistinli mültecilerin önemli bir kısmı hem Lübnan devletine bağlı güçlerin keyfi bir şekilde kamplara saldırması tehlikesine karşı hem de mevcut güvensiz ortam sebebiyle bireysel olarak da silahlanmaktadır. Filistinli mültecilerin güvenlik endişesiyle silahlanması ise Lübnanlı siyasilerin onları daha büyük bir tehdit olarak görmesine sebep olmaktadır. Bir kısır döngü yaratan bu süreç, karşılıklı cepheleşmeyi arttırmakta ve Filistinliler daha fazla ötekileştirilmektedir.

Filistinli mülteciler meselesi kalıcı bir çözümü gerektirse de mevcut siyasî konjonktürde bunun gerçekleşmesi oldukça zor görünmektedir. Fakat yaşam şartlarının iyileştirilmesine yönelik sivil toplum örgütleri, uluslararası yardım kuruluşları ve mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler bazında hayata geçirilebilecek uygulamalar hâlâ mümkündür. Bu bağlamda hem mültecilerin temel ihtiyaçlarına öncelik verilmesi hem de kalkınmalarını sağlayacak uzun vadeli projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Özellikle istihdam konusundaki kısıtlamaların kaldırılarak mültecilere iş imkânı sağlanması son derece önemlidir. Ayrıca mültecilerin yoksunluklar ve kayıplarla dolu yaşam tecrübeleri ile baş edebilmeleri için rehabilitasyon imkânları oluşturulması da büyük önem arz etmektedir.

Sonnotlar

- ¹ “Evlerine geri dönmek ve komşularıyla birlikte barış içinde yaşamak isteyen mültecilerin en uygun tarihte bunu yapmasına izin verilmeli ve geri dönmeyi seçenlerin mülklerine uluslararası hukukun ilkeleri uyarınca sorumlu hükümetler ya da yetkili makamlarca tazminat ödenmesi gerektiği kararına varılmıştır.” General Assembly, 194 (III) Palestine - Progress Report of the United Nations Mediator, A/RES/194(III), 11 Aralık 1948, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/C758572B78D1CD0085256BCF0077E51A>
- ² Serpil Gdl, “Lübnan İç Savaşı’nda Filistinli Örgütlerin Rolü”, *Turkish Studies: Economics, Finans and Politics*, 13/22, Yaz 2018, s. 255.
- ³ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, 2008, s. 395-396.
- ⁴ Gdl, “Lübnan İç Savaşı’nda...”, s. 258-260.
- ⁵ Daniela Nicoleta Dobre, *Lübnan’ın “Entegre Etmeme” Politikası Bağlamında Filistinli Mülteciler*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2018, s. 51-52.
- ⁶ Zeliha Saęlam, *Lübnan Siyasetinde Filistinli Mültecilere Yönelik Politikaların İyileşmemesinin Ardındaki Nedenler; Burc Baracne Kampı Örneęi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2017, s. 47.
- ⁷ Dobre, s. 62-65.
- ⁸ “Palestinian Programme”, UNICEF, <https://www.unicef.org/lebanon/palestinian-programme>
- ⁹ Dobre, s. 65.
- ¹⁰ Saęlam, s. 50.
- ¹¹ Dobre, s. 66.
- ¹² Dobre, s. 66.
- ¹³ “Where we work?”, UNRWA, <https://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon>
- ¹⁴ Handan Hilal Kse, *The Impact of Palestinian Refugees on Lebanese Politics*, Yksek Lisans Tezi, Orta Doęu Teknik niversitesi, 2012, s. 29.
- ¹⁵ “Protection in Lebanon”, UNRWA, <https://www.unrwa.org/activity/protection-lebanon>
- ¹⁶ “Education in Lebanon”, UNRWA, <https://www.unrwa.org/activity/education-lebanon>
- ¹⁷ “Health in Lebanon”, UNRWA, <https://www.unrwa.org/activity/health-lebanon>
- ¹⁸ Türkiye’den İHH, TİKA, Kızılay gibi kurumlar bölgede yardım faaliyeti gerçekleştirmektedir.
- ¹⁹ Selim ztrk, “Ortadoğu’da Filistinli Mülteciler, Mülteci Kampları ve Sorunları zerine”, *III. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*, 2018, s. 59.